

Exotische cicaden in Nederland

Kees den Bieman, EIS Kenniscentrum Insecten
(werkgroep Cicaden)

Cicaden behoren in Nederland niet tot de opvallendste insecten. De luid zingende grote zangcicaden zullen velen bekend voorkomen van hun vakanties in Zuid-Europa. De Nederlandse cicaden zijn echter veelal onopvallend. De grootste soort, de oorcicade (*Ledra aurita*), meet slechts maximaal 18 mm en hun zang is voor ons niet hoorbaar.

Introductie

Cicaden leven van plantaardig materiaal en zijn voorzien van een zuigsnuit waarmee ze in planten boren. Het plantendeel waaraan cicaden zuigen is soortspecifiek. Veel soorten zuigen aan de zeefvaten (floëem), een tweede grote groep zuigt aan bladcellen, terwijl een beperkt aantal soorten aan houtvaten (xyleem) zuigt. Veel soorten leven op één plantensoort, of op verschillende planten die behoren tot één genus of één familie (monofaag). Een betrekkelijk gering aantal cicaden leeft op plantensoorten uit meerdere families (polyfaag).

Als een cicadensoort massaal voorkomt kan er schade ontstaan aan een gewas door de zuigactiviteiten en doordat veel soorten hun eieren in een plant afzetten. Bovendien kunnen cicaden pathogenen als schimmels, virussen en bacteriën overdragen van plant naar plant.

Tot 2010 waren er in heel Europa maar twaalf cicadensoorten bekend met een oorsprong van buiten Europa. Daarna is het sneller gegaan en inmiddels zijn er 22 van deze exoten waargenomen in Europa. Ongeveer de helft hiervan komt uit Azië, twee uit Afrika en de rest uit Noord-Amerika. Er wordt vaak aangenomen dat deze exoten verspreid worden met plantenmateriaal. Bij onvoldoende fyto-sanitaire controle zal bijvoorbeeld niet opvallen dat planten besmet zijn met eieren die in bladeren of twijgen afgezet zijn.

In ons land komen meer dan 400 cicadensoorten voor en zes hiervan komen van buiten Europa. Vier hiervan behoren tot de familie van de dwergcicaden (*Cicadellidae*), één tot de spoorcicaden (*Delphacidae*) en de zesde is een doornicade (*Membracidae*).

Rhododendroncicade. (Foto: Theodoor Heijerman)

Exotische dwergcicaden

Sinds 1976 is de fraai gekleurde Noord-Amerikaanse rhododendroncicade (*Graphocephala fennahi*) als exoot in ons land bekend. Deze goed vliegende cicade komt in grote aantallen voor op vrijwel alle plekken met een rhododendronopstand. De bleekgroene larven zuigen aan de onderkant van de jonge bladeren en produceren een kleverige honingdauw. Dit heeft weinig negatief effect op de waardplant. Doordat er schimmel kan groeien op de honingdauw kan wel het aanzicht van de sierplanten aangetast worden. Deze cicade wordt er bovendien van verdacht dat ze een schimmel overbrengt (*Pycnostysanus azaleae*) die knopsterfte veroorzaakt, maar hier is nog geen goed onderzoek naar uitgevoerd. De cicade maakt met haar legboor kleine sneetjes in de bloemknoppen om daar eieren af te kunnen zetten en daarbij zou de schimmel overgebracht worden.

Een tweede exoot is de Oost-Aziatische dwergcicade (*Japananus hyalinus*); deze leeft op esdoorns in stedelijke gebieden. Hij is tamelijk zeldzaam in ons land en van enige schade is niets bekend. *Japananus hyalinus* is al wat langer uit Europa bekend en werd voor het eerst in 1942 in Oostenrijk gevangen. Inmiddels komt deze soort in West-, Midden- en Zuid-Europa voor.

Oost-Aziatische dwergcicade. (Foto: Theodoor Heijerman)

Orientus ishidae. (Foto: Theodoor Heijerman)

De derde exotische dwergcicade is [Orientus ishidae](#). Deze oorspronkelijk uit Oost-Azië (Japan en mogelijk Korea, Taiwan en de Filipijnen) afkomstige soort is in 1998 voor het eerst in Europa waargenomen in Noord-Italië. De verbreiding is daarna snel gegaan naar Midden- en West-Europa. Ook in Noord-Amerika is deze soort inmiddels geïntroduceerd. Meldingen op [Waarneming.nl](#) laten duidelijk zien dat *Orientus ishidae* in heel het zuidelijk en westelijk deel van ons land voorkomt.

Orientus ishidae is een polyfage soort van lage bomen en struiken: onder andere wilg, berk, haagbeuk, hazelaar, esdoorn, appel en andere struiken. De meeste Nederlandse vindplaatsen liggen in stedelijk gebied, maar deze soort wordt ook langs rivieren en in bosranden verzameld. Het vermoeden bestaat dat *Orientus ishidae* een rol kan spelen als vector van 'flavescence dorée', een ernstige ziekte in wijngaarden. Zowel in Zwitserland, Slovenië als Italië is de ziekteverwekker (een phytoplasma *Candidatus Phytoplasma vitis*) aangetroffen in *Orientus ishidae*. Het oppervlak aan Nederlandse wijngaarden is groeiend en het zou dus goed zijn de uitbreiding van *Orientus ishidae* nauwlettend te volgen.

Afgelopen jaar is in ons land een vierde exotische dwergcicade, [Penestragania apicalis](#), verzameld. Het is een Noord-Amerikaanse soort die voor het eerst in 2010 in Europa waargenomen is en inmiddels bekend is uit Frankrijk, Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk.

Deze cicade leeft op valse christusdoorn (*Gleditsia triacanthos*), een bladverliezende vlinderbloemige boom die vaak in tuinen en parken aangeplant wordt. Deze dwergcicade zuigt zowel aan de bladeren, de bloemen als aan de twijgen.

Penestragania apicalis. (Foto: Dick Belgers)

Exotische spoorcicade

Het areaal van de uit Amerika afkomstige [slijkgrascicade](#) (*Prokelisia marginata*) breidt zich in snel tempo uit langs de Europese kusten: in nog geen 20 jaar van Portugal tot Duitsland en Slovenië. In 2010 is deze soort voor het eerst in Nederland verzameld en hij komt nu in de hele Zeeuwse Delta en het Waddengebied voor. De slijkgrascicade kan in extreem hoge dichtheden voorkomen en kan door haar zuiggedrag mogelijk invloed hebben op haar waardplant Engels slijkgras en waarschijnlijk ook op klein slijkgras, een gras dat waarschijnlijk uitgestorven is in ons land.

Slijkgrascicade. (Foto: Theodoor Heijerman)

De aanwezigheid van de slijkgrascicade in ons land leidt tot een paradox. Engels slijkgras vormt in de Zeeuwse delta een grote bedreiging voor de biodiversiteit van de lage delen van de kwelder, en wordt wereldwijd beschouwd als een van de 100 meest invasieve soorten. Als klein slijkgras nog aanwezig is in ons land, kan de slijkgrascicade de resterende populatie de nekslag toedienen. Aan de andere kant speelt Engels slijkgras een belangrijke rol bij de bescherming tegen kustafslag. Deze kustafslag is grotendeels te wijten aan de kanalisatie van de Ooster- en Westerschelde en de inpoldering van het omliggende land. Eventuele schade die de slijkgrascicade kan veroorzaken aan de waardplant door haar zuiggedrag zou dus positief kunnen uitpakken voor de biodiversiteit, maar negatief voor de kustverdediging. In het Waddengebied daarentegen vormt Engels slijkgras nauwelijks een bedreiging voor de biodiversiteit, omdat de soort vrijwel alleen voorkomt op de laagste delen van de kwelder waar andere plantensoorten niet kunnen groeien. Hier kan de slijkgrascicade dus gezien worden als aanwinst voor de biodiversiteit.

Exotische doornicade

De **buffelcicade** (*Stictocephala bisonia*) is gemakkelijk herkenbaar aan de prachtig groene kleur en de doornachtige uitsteeksels van het halsschild. Ook deze soort is uit Noord-Amerika afkomstig en is in 2003 voor het eerst in ons land waargenomen. Het is een zeldzame soort uit Zuid- en Midden-Limburg. De buffelcicade is in Europa voor het eerst gesignaleerd in Hongarije in 1912 en heeft zich snel uitgebreid naar alle Mediterrane landen. De uitbreiding naar het noorden is veel langzamer gegaan. Duitsland werd bereikt in 1966 en België in 1987. De adulten leven op houtige gewassen, de larven worden gevonden op een heel scala aan kruidachtigen.

Buffelcicade. (Foto: Gernot Kunz)

De vrouwtjes leggen hun eitjes onder de schors van houtige gewassen. Dat kan leiden tot misvormingen en zelfs tot sterfte van twijgen. Als de buffelcicade in grotere aantallen voorkomt kan schade ontstaan aan pruimen, kersen en degelijke gewassen, maar zover is het in Nederland nog lang niet.

Tot slot

Op korte termijn is nog een Amerikaanse cicade in ons land te verwachten namelijk **Kyboasca maligna** een soort van appel en verwante bomen. Helaas is dit een lastig te herkennen soort die alleen met zekerheid te determineren is op basis van de mannelijke genitalia.

De meeste andere exotische cicaden zijn te herkennen van een goede foto en waarnemers worden daarom verzocht foto's te plaatsen op [Waarneming.nl](http://www.waarneming.nl).

Voor overige meldingen en vragen kan contact opgenomen worden met de EIS-werkgroep cicaden:

<http://www.eis-nederland.nl/werkgroepen/overige-insecten>

Kyboasca maligna. (Foto: Gernot Kunz)